

Fučík: Tuším, pane doktore Vančuro, že jste asi před rokem vedl zde před mikrofonem taky nějakou disputaci.

Vančura: Ano, ale to bylo o filmu.

Aha — už vím — v té souvislosti si vzpomínám, že jste měl také jakési filmové záměry se zřetelem na téma, které jste zpracoval ve svém novém románě *Konec starých časů* — a jeho hlavní figuře baronu Prášilovi.

Chtěl jsem s několika přáteli natočit film stejného jména, ale nakonec jsme se neshodli. Shodneme se dnes?

Doufejme. Máme společný zájem. — Ale abychom se do toho dostali: Proč píšete vůbec a proč jste napsal *Konec starých časů* zvlášť? Proč jste si vybral právě figuru barona Prášila?

Proč píšu? Člověk píše, aby uskutečnil v řadě slovesnosti nějaký prožitek.

Prožitek? To je málo. Jde o celé navrstvení prožitků, tedy o zkušenost, poznání tváře světa. — A uskutečnit to znamená vyjadřovat se.

Vyjadřovat se? — To by nebylo přesné. Nechtěl bych především příliš zdůrazňovat onu sdílnou funkci, jde mi o slovíčko „uskutečnit“.

Ano, rozumím: jde vám o nový tvar. Ale zapadáme do odbornosti, a já mám na mysli ještě něco jiného, např. publicitu. Bez čtenářů není literatury.

To ovšem sdílím. Nechtěl bych však seznamovat čtenáře se svou věcí oznamovacím způsobem.

Jako noviny. Ano, v tom je to. V tom je dělítko. Ale nezapomínáte tedy na svého partnera-čtenáře, kterého ovšem nutíte spolupracovat na nové tváři světa?

Naopak: myslím na něho. Forma není nic samoučelného. Je zde proto, aby působila. Je zde proto, aby určitý prožitek učinila nejvýraznějším, nejzvláštnějším, proto, aby jej co nejvíce aktualizovala. Nesleduje-li tento záměr, je forma hluchá, i kdyby byla v nějakém jiném smyslu krásná.

Pokud vím, nebylo vám vždy rozuměno v tomhle smyslu. Někteří kritikové vám vytýkají umění pro umění. Já s nimi nesouhlasím ani při Polích orných a válečných, ale ani při Marketě Lazarové.

Mají k tomu v jistém smyslu právo.

Ale — vy to připouštíte?

Nikdo nemůže přehlédnout, že má pozornost byla zaostřena především na výraz. Tomu se tak zhruba říká formalismus nebo umění pro umění.

Ano, velmi zhruba. A velmi křivě. Ale proč byla vaše pozornost zaostřena na výraz?

Proto, že je to věc, které se musíme učit.

To neplatí všeobecně. Znam knihy, které byly napsány neškolenými lidmi tak, jak jim narostl zobák, a přece mají uměleckou hodnotu.

Ano, jenže podobné knihy nepsali spisovatelé ze řemesla, ale básníci, kteří se dostali k peru puzení svým *srdcem*. Takové knihy jsou výslovně jednoznačné, jsou psány pod určitým tlakem a téměř bez volby a záměrnosti.

To snad myslíte na něco podobného, jako je Mussetova Zpověď dítěte svého věku anebo romány Nezvalovy anebo snad i na Nikolu Šuhaje. Anebo dokonce až na jakousi národní románovou poezii.

Právě to poslední. Umění není vyhrazeno spisovatelům.

Chcete tím říci, že u spisovatelů není spontaneity?

Nevylučuji ji, ale jsem přesvědčen, že je v každém případě podřízena umělecké záměrnosti.

Budiž, ale vraťme se k původní otázce. Proč je — podle vašeho úsudku — nutno, aby spisovatel věnoval svou pozornost spíše výrazu než životním obsahům, které vyjadřuje?

Životní obsahy, životní fakta, životní zkušenost a život sám, to jest vše, do čeho jsme zakotveni. Myslím, že jsme v tomto směru zahrnuti všichni nesmírným bohatstvím. Životní obsahy jsou nutný předpoklad. To jest prožitek, o němž jsem se už zmínil. Má-li však být uskutečňován v řadě slovesnosti, musí se stát jednotkou tvarovou. Autor jím nesmí být vláčen od stránky ke stránce. — Kdyby bylo dost času, chtěl bych ukázat, že životní obsah se v literatuře nevyskytuje *vně* formy a že to není otázka samostatná.

Ale není podružná. Čtenáři snad neoceňují vždy formu, ale jsou instinktivně velmi citliví právě v tomto směru. Žádají si tzv. životné literatury. Žádají si, aby se současně literatura přiklonila k své době.

Ale přitom je jasno, že literatura nemůže dělat nic jiného.

Jsem o tom přesvědčen, jako že dýcháme dnešní vzduch. Ale pak vysvětlíte, proč se píše např. historický román, jako je Bloudění anebo taková Marketa Lazarová?

Pro námět. Pro obraz. Pro osudy, které mají dvě stě obdob v současném životě a které jsou viděny očima současného člověka. Zradil Shakespeare renesanci, když psal o římském císaři? Jsem přesvědčen, že by vzniklo velmi aktuální časové drama, kdyby některý básník psal o selském povstání z dob pánů Franců. Čas neznamená smrt.

Úplně souhlasím, že téma nerozhoduje; jde o pojetí.

A to je u dobré literatury vždy současné. Moderní člověk nemůže vidět svět a jeho dějiny než jako proud životních zásahů a příčinností, jejichž pramínky se stále mění a jež je nutno měnit. Proti tomuto pojetí stojí ideál klidu! Jakýsi více-méně dokonalý tvar, jenž leží v minulosti a jenž má být vyznáván.

Máte na mysli klasicismus?

Klasicismus a každý systém k obrazu něčeho, co již bylo.

To je dobré. Takhle mluvíte po vydání konce starých časů, kde kritika nachází prvky připomínající Cervantesa, Shakespeara, Bocaccia, Bandella a Gogola.

Zdá se mi, že je těch jmen příliš mnoho a že jsou příliš vznešená. Výraz Starých časů je snad poněkud přesnější než řeč mých dřívějších knížek. Vedle toho jsem vložil vypravování do úst knihovníkovi a záleželo mi na tom, aby mluva obrážela jeho záliby. Chtěl jsem v něm udělat jakési síto, či chcete-li, prolínačku, těchto zálib. Pak jsou zde ještě dva znaky, které uvádí kritika: to jest špetka jakéhosi humoru a známý typ Prášila. Jestliže nepřihlížíte k ostatním, můžete dělat závěr, že jde o staré časy.

A co chcete ještě zdůraznit? K čemu se má mimoto přihlížet?

K tomu, že je ten styl parodován.

Zvolil jste si tedy knihovníka, abyste mohl provádět všelijaké slovní kousky, ale proč jste si zvolil Prášila?

Proto, abych mohl ústřední románovou figuru rozhýbat. Nechtěl jsem, aby byla jednoznačná a aby stála zpřímá. Říká současně ano a ne a má působit tak, aby se do odsudku tohoto dobrodruha mísil ždíbec sympatie.

Je v tom nějaká výhoda? A proč?

Výhoda? Neptal jsem se po tom. Myslím, že víc odpovídá pravdě.

Ale my mluvíme jen o postavě knížete — Prášila a o postavě knihovníka. Co je s těmi ostatními? Kritika se zmiňuje o tom, že proti Prášilovi a knihovníkovi se ztrácejí v pozadí.

Musil jsem je držet na uzdě, jinak bych nenapsal Konec starých časů, nýbrž Počátkové nové šlechty nebo Učitel a žák nebo román o francouzské vychovatelce atd. Připouštím tyto výtky, ale přesto se domnívám, že by byl Prášil příliš záhy rozsápán dobrodruhem Charouskem, ba i nicotným advokátem, kdybychom rozvinuli žravost, která se v nich tají. Studujme pravděpodobnost dané fabule. Myslíte, že by Prášilovo kouzlo obstálo, kdybychom mu nedrželi palec a nepotlačovali prostředky jeho soudruhů ve lhře? Jak by to dopadlo s Casanovou, kdyby narazil na Casanovu v sukních?

Bylo by z toho drama.

V daném případě to nebyl náš zájem.

Počkejte, počkejte. Původně jsme řekli, že jste na něco podobného myslil. Z čeho jste tehdy vycházel?

Z historického či lépe z pohádkového Prášila.

A co se vám na něm tolik líbilo?

Chtěli jsme říkat ve lži pravdu, a potom ten kostým! Viděli jsme bílého šermíře v soumraku, a na sněh jsme ho oblékali do černého.

Aha, už jsem v tom. Ale to je napůl vidění výtvarné — černá s bílou, stín se světlem — pro vaši tvorbu tak charakteristické a myslím, že jeden z předpokladů filmové práce. — A proč nedošlo k filmu?

Ale — libreto nebylo dost dobře napsáno.

Zbylo ve slovesném tvaru, tedy v románě Konec starých časů, něco z onoho zamýšleného filmu?

Několik výjevů. Vstup Prášilův a souboj.

To by byl krásný filmový vstup a krásný souboj. Doufám, že jste se nezrekl myšlenky natočit podobný film.

Ne zcela.

Románová postava by pak musila mít poněkud jinačí podobu.

Ovšem, a to ve smyslu, který jste již naznačil. Myslím, že by bylo nutno prohloubit konflikt a zjednodušit děj, co?

Určitě. Film nesnese takové mnohotvárnosti dějové, jakou má román Konec starých časů. To je přece hotový přival děje a zápletek dějových. Hotové obzherství, jaké je dnes v české próze vzácností.

Byl jsem tím povinen figurám knihovníka a Prášila. Ti dva pleticháři si libují v podobných věcech. Víte přece, že jsou to pošetilci.

A přitom vás bavilo hrát si s fabulí, co?

Nepřeceňoval jsem nikdy fabulistické složky, ale pokud se v nich vyjadřuje román, není-li tomu obráceně totiž, potud nemám proti nim námitek. Ale dovolte mi taky otázku. Baví román se zápletkou čtenáře víc než román bez zápletky?

Rozhodně.

Ale pak je to znamenité vehiculum.

Jak to vehiculum? Co je to za termín?

To se říká přísadě, která se přidává do léků, aby byl poživatelnější.

Já se proti zápletkám a proti fabulační možnosti nebráním. Ale mnozí říkají, že román má svou neměnnou podobu, že existuje něco jako kánon, řekl bych skoro předpis a recept na román.

To je ovšem míněno žertovně. Myslím, že byla již prokázána marnost pravidel. Románový kánon a kánon básnických škol trvá jen jako pomníky na hřbitovech. Celá spisovatelská praxe a dnes už i celá teorie dokazuje, že kánon není než na to, aby byl překonán.

Ano, tam, kde tento recept a kánon není překonán, je konec nového umění a života vůbec.